

**Piotr Majcher**

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

ORCID: 0000-0003-2680-6734

## RZECZYWISTOŚĆ LAT 80. XX WIEKU WYKREOWANA W SZTUCE *SPACER PO WIOSKACH* PETERA HANDKEGO

### Wstęp

Peter Handke (ur. 1942) jest laureatem Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za rok 2019. Ten austriacki pisarz i tłumacz znany jest z tego, że nie akceptuje wszechobecných konwencji i ograniczających norm. Według niego narzędziem do ich przekazywania jest język. Dlatego stał się on dla Handkego zasadniczym punktem krytyki. W wielu swoich utworach, jak np. *Publiczność zwymyślana* (*Publikumsbeschimpfung*, 1965), *Przepowiednia* (*Weissagung*, 1964) czy też *Kaspar* (1967) ukazuje on język jako medium nienadające się do prawdziwej komunikacji międzyludzkiej, a służące zasadniczo wpajaniu jego użytkownikom na zasadzie tresury określonych zasad zachowania się i przede wszystkim myślenia o otaczającej rzeczywistości. Z powodu odrzucania tak zwanej poprawności politycznej i nieuwzględniania propagowanych przez określone instancje opiniotwórcze poglądów Peter Handke spotkał się ze szczególną krytyką dotyczącą jego osoby oraz niektórych utworów w latach 90. XX wieku, co związane było z postawą noblisty dotyczącą konfliktów w byłej Jugosławii. Jego *Podróż zimowa nad Dunaj, Sawę, Morawę i Drinę albo sprawiedliwość dla Serbii* (*Eine winterliche Reise zu den Flüssen Donau, Save, Morawa und Drina oder Gerechtigkeit für Serbien*), która ukazała się w 1996 roku, wywołała swoisty skandal, ponieważ przedstawiała również Serbów jako ofiary wojny, co było całkowicie sprzeczne z przekazem dominującym w relacjach medialnych świata Zachodu.

Peter Handke w wielu utworach odnosi się zatem do zastanej rzeczywistości i często ją kwestionuje. Taka sytuacja ma miejsce również w przypadku wiersza dramatycznego *Spacer po wioskach* (*Über die Dörfer*, 1981), w którym ukazany został obraz początku lat 80. w Austrii unaoczniający nie tylko to, co jest obiektywnie dostrzegalne, lecz także zawierający subiektywne odniesienia do sytuacji rodzinnej autora. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zawartej w *Spacerze po wioskach* wizji rzeczywistości sprzed 40 lat. Analizę tekstu austriackiego noblisty po-

przedza krótki rys historyczno-społeczny dotyczący najważniejszych tendencji występujących w Austrii w przedostatnim dziesięcioleciu XX wieku.

## 1. Republika Austrii w latach 80. XX wieku – rys historyczno-społeczny

W kwietniu 1983 roku w Austrii odbyły się wybory do Rady Narodowej (Nationalrat). Frekwencja wyniosła wtedy 91,29%. Ten wysoki wynik ukazuje dominujący wówczas w Austrii krajobraz polityczny z dwoma głównymi partiami politycznymi: SPÖ (Sozialistische Partei Österreichs, Socjalistyczna Partia Austrii) oraz ÖVP (Österreichische Volkspartei, Austriacka Partia Ludowa), które miały swoich zadeklarowanych zwolenników. To właśnie dzięki nim frekwencja wyborcza osiągała w tamtym okresie tak imponujące wartości. Liczba osób niezdecydowanych politycznie stanowiła nieistotną wielkość. Wybory z roku 1983 były jednak charakterystyczne z dwóch powodów. Po pierwsze liczba Austriaczek i Austriaków z czynnym prawem wyborczym wyniosła 5 316 436, co stanowiło najwyższy jak dotąd wynik w historii kraju. Było to skutkiem tego, że prawo głosu otrzymały osoby urodzone w czasie wyżu demograficznego. Po drugie na uwagę zasługuje obecność na listach wyborczych przedstawiciele dwóch partii: VGÖ (Vereinte Grüne Österreichs) oraz ALÖ (Alternative Liste Österreichs). Pierwsza z nich bliższa była ideałom konserwatywnego mieszczaństwa, druga natomiast była raczej zorientowana lewicowo. Wprawdzie przedstawiciele żadnego ze wskazanych ugrupowań nie zdobyli mandatów, jednak ich obecność w procesie wyborczym pokazuje zmieniające się stopniowo nastawienie społeczeństwa austriackiego do kwestii związanych ze środowiskiem naturalnym (obydwie partie odnosiły się w sposób istotny do tych spraw) oraz przede wszystkim sygnalizuje początki zdecydowanego kwestionowania słuszności ustalonego porządku politycznego. Zwrot w kierunku środowiska powodowany był przede wszystkim zjawiskiem obumierania lasów, co było skutkiem kwaśnych deszczów. Jednak obok tematów ściśle związanych z ochroną środowiska lata 80. XX wieku w Austrii charakteryzowały się poszukiwaniem alternatyw wobec sztywnych reguł politycznych oraz przede wszystkim społecznych. Wielu uważało bowiem, że to, co zostało osiągnięte w roku 1968, ustąpiło miejsca zasadom establishmentu politycznego<sup>1</sup>. Chęcią zmanifestowania czegoś nowego tłumaczyć można rozkwit różnego rodzaju subkultur, np. punków lub gotów w opisywanym czasie<sup>2</sup>.

1 Por. A. Hubauer, *Wahlen als Wendepunkte der 1980er Jahre – Das Ende der Ära Kreisky*, <https://www.mediathek.at/journale/journaleaufsaetze/wahlen-der-80er-jahre-als-wendepunkte/das-ende-der-aera-kreisky/> [dostęp: 19.07.2022].

2 *Lernen Sie Geschichte - Die 1980er Jahre in Österreich - Teil 1*, <https://oe1.orf.at/artikel/669225/Lernen-Sie-Geschichte-Die-1980er-Jahre-in-Oesterreich-Teil-1> [dostęp: 20.07.2022].

Lata 80. XX wieku w Austrii to czas przemian i zmian paradygmatów. To okres pożegnania z dotychczas znanymi i akceptowanymi wyobrażeniami narodu. W 1983 roku kanclerzem przestaje być Bruno Kreisky<sup>3</sup>, człowiek, który przez 13 lat sprawowania tego urzędu spowodował w Austrii istotne zmiany społeczne, wprowadzając szereg reform, np. w zakresie szkolnictwa, skrócenie czasu pracy czy też obniżenie wieku stanowiącego pełnoletność z 21 na 19 lat. Korekty funkcjonujących koncepcji okazały się być konieczne także w sferze gospodarczej. To, co przynosiło pozytywne rezultaty w latach powojennych oraz co skutecznie tworzyło dobrobyt i bezpieczeństwo w latach 70., nie nadawało się do rozwiązywania problemów powstałych w latach 80. Austria nie mogła już izolować się od wpływów europejskich i dotyczyło to nie tylko kwestii ściśle gospodarczych<sup>4</sup>.

W tym okresie media coraz częściej zaczęły docierać do prywatnej sfery życia osób sprawujących funkcje publiczne. Można stwierdzić, że wtedy rozpoczęła się faza prywatyzacji polityki. Polityków ukazywano np. w trakcie uprawiania sportu czy też w swoich domach. Wszzechobecność mediów oznaczała jednak także to, że światło dzienne ujrzały różne negatywne wydarzenia. Dlatego Austria w latach 80. XX wieku stała się republiką skandali, wśród których na plan pierwszy wysunęła się tak zwana afera Waldheima<sup>5</sup> dotycząca prezydenta kraju wypierającego się, wbrew istniejącym dowodom, związków z reżimem narodowosocjalistycznym.

Lata 80. XX wieku to także okres, kiedy pokolenie *yuppie* doszło do głosu i zaprezentowało swoje ideały, czyniąc jeszcze wtedy niezgrabnie wyglądający telefon komórkowy symbolem nowego stylu życia. Były minister transportu, gospodarki publicznej i finansów Austrii, Ferdinand Lacina, podkreśla, że lata 80. to czas, kiedy konsumpcja przesiąknęła wszystkie obszary społeczne, a były kanclerz Austrii, Franz Vranitzky, podsumowując to dziesięciolecie, stwierdza, że było ono jednym z najbardziej ciekawych etapów dziejowych Drugiej Republiki. Natomiast Anton Pelinka, austriacki politolog i wybitny znawca lat 80. XX wieku, podnosi, że wydarzyło się wtedy bardzo dużo rzeczy w swoim dramatyzmie i przyspieszeniu, jakie wcześniej i później nie były obserwowane<sup>6</sup>.

---

3 Por. „Die 80er Jahre“: Teil 4 der „Menschen & Mächte“-Serie „Jahrzehnte in Rot-Weiß-Rot“ am 15. Juni um 20.15 Uhr in ORF 2, [https://www.ots.at/presseaussendung/OTS\\_20200612\\_OTS0058/die-80er-jahre-teil-4-der-menschen-maechte-serie-jahrzehnte-in-rot-weiss-rot-am-15-juni-um-2015-uhr-in-orf-2](https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20200612_OTS0058/die-80er-jahre-teil-4-der-menschen-maechte-serie-jahrzehnte-in-rot-weiss-rot-am-15-juni-um-2015-uhr-in-orf-2) [dostęp: 19.07.2022].

4 Por. tamże.

5 Por. tamże.

6 Por. tamże.

## 2. Rzeczywistość lat 80. XX wieku w *Spacerze po wioskach* Petera Handkego

*Spacer po wioskach* jest pierwszą sztuką teatralną Handkego zawierającą odniesienia autobiograficzne. Opowiada ona o powrocie Gregora z obczyzny do swojej rodzinnej wioski. Ów powrót związany jest z pogrzebem rodziców oraz koniecznością wyrażenia zgody na obciążenie hipoteką odziedziczonego domu oraz działki, co umożliwić ma siostrze Gregora Sophie zawodowe usamodzielnienie się. Zamierzenie siostry wspierane jest od samego początku przez drugiego z braci imieniem Hans, natomiast Gregor początkowo przeciwny jest zaakceptowaniu hipoteki. Jednak uświadomiwszy sobie, że dom jego wspomnień już nie istnieje, zmienia zdanie.

Ze względu na wspomniane powyżej motywy autobiograficzne przedstawione w *Spacerze po wioskach* miejsca mają swoje realne pierwowzory, jednak należy zwrócić uwagę na to, że nie zostały one odzwierciedlone w sposób naturalistyczny<sup>7</sup>. W utworze występują zasadniczo dwa miejsca akcji: pierwszym z nich jest miejsce budowy, na którym pracuje Hans, brat Gregora i Sophie. Opisane ono jest w następujący sposób: „[...] fragment samotnego dużego placu budowy, zadaszony przez zasłonę z płótna workowego. W środku mieszkanie pracownicze”<sup>8</sup>. Drugim natomiast jest okolica muru cmentarnego przedstawiona w następujący sposób:

Pusta przestrzeń przed murem wiejskiego cmentarza z otwartym łukiem. Nie widać żadnych zarysów nagrobków za łukiem bramy, dominuje błyszcząca zieleń. Za murem widoczne są korony dwóch wąskich i ciemnych drzew: świerków i cyprysów. Z jednej strony bramy, na zewnątrz przy ścianie kamienna ławka z wyraźnym niewielkim zagłębieniem. Sceneria jest jasna i taka pozostaje. Jest światłem „cichego święta”, takiego jak Wszystkich Świętych, tylko bez określonej pory roku. Bicie dzwonów<sup>9</sup>.

Charakterystyczne jest to, że będący zasadniczym tematem sztuki dom rodzinny trójki rodzeństwa nie stanowi miejsca akcji. Jest on natomiast wraz z wioską, w której się znajduje, tematem rozmów toczonych we wskazanych wcześniej punktach. Wszystkie one są literackim odbiciem autentycznych miejsc związanych z życiem Petera Handkego i jego rodziny: idea będącego przedmiotem dziedziczenia domu ma swą genezę w autentycznym domu rodziców austriackiego twórcy, miejsce budowy czerpie swój wzorzec w rzeczywistym miejscu budowy autostra-

7 Por. K. Pektor: „*Diese Bretter bedeuten keine Welt*“. *Über Orte, Schauplätze und Räume in Peter Handkes Theaterstücken und ihre Umsetzung auf der Bühne – nach Gesprächen mit Katrin Brack, Karl-Ernst Herrmann und Hans Widrich*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor, Wien 2012, s. 105.

8 P. Handke, *Über die Dörfer. Dramatisches Gedicht*, Berlin 2018, s. 13 (eBook), tłumaczenie moje – P.M.

9 Tamże, s. 42, tłumaczenie moje – P.M.

dy, na którym pracował brat austriackiego autora, a przedstawiony w sztuce mur cmentarny związany jest z cmentarzem w Griffen, gdzie znajduje się grób rodziny noblisty<sup>10</sup>.

Gregor, podobnie jak sam Peter Handke w 1979 roku, po długiej nieobecności w Austrii wraca więc do swojej rodzinnej miejscowości. Dociera do wioski, jednak nie w sposób bezpośredni, lecz okrężną drogą, odwiedzając najpierw brata Hansa w miejscu budowy autostrady i dopiero po jakimś czasie, spacerując po wioskach, dociera do celu. Sztuka koncentruje się zasadniczo na obszarach wiejskich, które położone są poza miastem. Handke, na przekór powszechnemu trendowi z początku lat 80., objawiającemu się zachwytem wielkomięskością, proponuje spojrzeć na wioski. W tamtym czasie nikt się nimi nie interesował, gdyż większość ludzi z nadzieją i wieloma oczekiwaniami spoglądała na metropolie. To właśnie wtedy w niemieckim obszarze językowym popularność zyskało pojęcie „Urbanität”, odnoszące się do różnych wymiarów miejskości, jak np. kultura, zabudowa czy też styl życia. W opozycji do orientacji ukierunkowanej na fenomen miast Handke zwraca uwagę na to, że nie można zapomnieć o obszarach wiejskich, które w tamtym okresie zostały w zasadzie wyparte z ogólnej świadomości społecznej, co zadziwiające jest o tyle, że spora część młodych przedstawicieli inteligencji właśnie z nich się wywodziła. Było to efektem wspomnianej powyżej reformy systemu oświaty, którą przeprowadził w latach 70. XX wieku kanclerz Austrii Bruno Kreisky<sup>11</sup>. Dzięki niej zapewnione zostały między innymi bezpłatny transport do szkoły i darmowe podręczniki, zniesiono również opłaty za studia. Skutkiem tych działań była możliwość podjęcia nauki i zdobycia wykształcenia przez osoby pochodzące z uboższych warstw społecznych, zamieszkujących przede wszystkim tereny pozamiejskie<sup>12</sup>. Podjęte decyzje przyniosły więc znaczące zmiany w kwestii dostępu do edukacji, co doprowadziło do wzbogacania elit społecznych o nowych przedstawicieli wywodzących się z niedostrzeganych dotąd środowisk. Na początku lat 80. XX wieku w Austrii widoczne już wprawdzie były pewne oznaki szeroko pojętego odpolitycznienia, jednak wciąż bardzo duża część społeczeństwa opowiadała się za dotychczasową strukturą społeczną, dlatego trudno było jej zaakceptować zachodzące zmiany<sup>13</sup>. W takim stanie rzeczy upatrywać można zatem przyczynę braku zain-

10 Por. *Handke online*, <https://handkeonline.onb.ac.at/node/602> [dostęp: 24.04.2022].

11 Por. E. Polt-Heinzl, *Peter Handke: „Die Langsamkeit ist das Geheimnis“*, [https://www.wienzeitung.at/nachrichten/kultur/literatur/2033389-Peter-Handke-Die-Langsamkeit-ist-das-Geheimnis.html?em\\_no\\_split=1](https://www.wienzeitung.at/nachrichten/kultur/literatur/2033389-Peter-Handke-Die-Langsamkeit-ist-das-Geheimnis.html?em_no_split=1) [dostęp: 5.05.2022].

12 Por. *Schulbücher, Schulfreifahrt und andere Bildungsreformen*, <https://www.politik-lexikon.at/oesterreich1918plus/1972/> [dostęp: 5.05.2022].

13 Por. E. Polt-Heinzl, *„Alle sind im Recht“ oder Wider Tatsachensklaven und Wurzelschnitzer: Peter Handkes „Über die Dörfer“*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor, Salzburg, Wien 2012, s. 141.

teresowania obszarami leżącymi na prowincji oraz swego rodzaju wypierania swojego pochodzenia z małomiastekskich lub wiejskich regionów<sup>14</sup>. Handke w *Spacerze po wioskach* kwestionuje jednak taki sposób postępowania i myślenia, co warunkowane może być jego sytuacją osobistą i poszukiwaniem swojej tożsamości. Wie on doskonale, że nie można wyzbyć się i zapomnieć swojego pochodzenia. Dlatego w *Spacerze po wioskach* neguje brak zainteresowania miasteczkami i wioskami widoczny w tamtym okresie. W sztuce administratora (die Verwalterin) wypowiada następujące słowa:

Nikt nigdy nie powiedział ani słowa o tutejszej okolicy. [...] Czasami pojawiają się w gazecie, gdy zdarzy się wypadek lub przestępstwo. To coś, proszę mi uwierzyć; czytamy takie raporty słowo w słowo, a nazwa wioski świeci przed nami jak nasze własne nazwisko. Raz ktoś w imieniu opinii publicznej, z taśmą i kamerą, narzekał na nas i spodziewał się, że my też będziemy narzekać. Ale my chcemy być inni. Chcemy, by nas chwalono. Co więcej, nasze miejsce tutaj powinno być uwielbione, z jego kolorami i kształtami<sup>15</sup>.

Sztuka Hankego mówi więc o dwuwymiarowym postrzeganiu rzeczywistości: z jednej strony uwypukla ona wszechobecną afirmację środowiska wielkomiejskiego, z drugiej natomiast wskazuje na negatywne utożsamianie życia wiejskiego z pustką obecną w wielu sferach ludzkiej egzystencji<sup>16</sup>. Stara kobieta (die alte Frau) stwierdza m.in.:

Chciałabym przekląć tę wioskę i jej mieszkańców, którzy tylko słuchają dźwięków kręgielni elektrycznej, chciałabym przekląć ich usta, które są jak szczeliny w świnie skarbonce, do której tylko coś wkładasz, ale nic nie wychodzi na zewnątrz. Chciałabym przekląć ich fałszywe stroje ludowe, z gipsowo-białymi pończochami, skórzanymi pasami na piersi i guzikami z rogów jelenia, wielkimi i dziurawymi jak czaszki. Chciałabym też przekląć potomków, którzy stoją już tam na dziecięcych nogach jak rzeźnicy i gapią się oczami ubitych zwierząt<sup>17</sup>.

*Spacer po wioskach* odnosi się także do rzeczywistości lat 80. XX wieku w perspektywie sytuacji ludzi pochodzących ze słabo rozwiniętych gospodarczo terenów Karyntii, którzy pracują w ciągu tygodnia na wielkich budowach z dala od swoich rodzin i domów. Ich praca zasadniczo sprowadza się do tego, aby zalewać betonem kolejne części kraju. Nie znajduje to akceptacji osób skonfrontowanych z takimi realiami. Dlatego Gregor próbuje pocieszyć administratorkę, mówiąc jej<sup>18</sup>: „Pani do-

14 Por. E. Polt-Heinzl, *Peter Handke: „Die Langsamkeit ist das Geheimnis“*.

15 P. Handke, *Über die Dörfer*, s. 17, tłumaczenie moje – P.M.

16 Por. H.-T. Lehmann, *Peter Handkes postdramatische Poetiken*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor, Salzburg, Wien 2012, s. 72.

17 P. Handke, *Über die Dörfer*, s. 44, tłumaczenie moje – P.M.

18 Por. E. Polt-Heinzl, *„Alle sind im Recht“ oder Wider Tatsachensklaven und Wurzelschnitzer*, s. 141–142.



lina może powrócić w okamgnieniu do swego pierwotnego stanu, a betonowe łuki staną się gzymsami najwcześniejszej starożytności. [...] Niech Pani pozwoli krążyć po nim samochodom jak potworom Frankensteina”<sup>19</sup>. Jednak jego wypowiedź: „Ale czy jutro nadal będę mógł wierzyć w to, co teraz wiem?”<sup>20</sup> świadczy o tym, że wątpi on tak naprawdę w to, do czego próbował przekonać kobiety. W tamtym okresie, jak zostało wspomniane wcześniej, w zasadzie nikt nie był zainteresowany obroną terenów wiejskich. Również ich wcześniejsi mieszkańcy, którzy coraz częściej zdobywali wysokie pozycje w miastach, nie chcieli wracać do miejsc swojego pochodzenia. Dlatego tylko nieliczna część społeczeństwa była w stanie dostrzec, że austriackie wioski musiały się zmagać z falą zniszczeń noszącą miano „odnowy wsi”<sup>21</sup>. Z tego powodu Gregor stwierdza z przerażeniem:

Widzę, jak na każdym niepozornie wyglądającym domu robotników w każdej nawet odległej wiosce błyszczy firmowa lub bankowa tabliczka, a każdy dom w krajobrazie jest firmą, a przed tymi firmami nie ma już nigdzie wolnego obszaru. Nie widzę już pustych ścieżek i możliwości dostępu do wolnej przestrzeni<sup>22</sup>.

Jak zostało wspomniane powyżej, *Spacer po wioskach* porusza problem osób pracujących z dala od swoich miejsc zamieszkania na wielkich budowach. Taki stan rzeczy powoduje, że tęsknią oni za swoimi rodzinami oraz domami. W dramacie trudną i skomplikowaną sytuację takich pracowników uosabia Hans oraz jego kole-dzy. Okazuje się, że odległość od domu odpowiada za frustrację spowodowaną tym, że nieustannie muszą rezygnować ze swoich oczekiwań i potrzeb związanych z życiem rodzinnym. W ich przypadku nie jest zaspokojona potrzeba ciepła domowego. Administratorka mówi o Hansie:

Pana brat jest [...] taką osobą, na którą po tylu latach bycie z daleka od domu wciąż jeszcze oddziałuje<sup>23</sup>. On sam stwierdza natomiast: „Właściwie wszyscy tu jesteśmy [...] tylko skoczками. W przyszłym tygodniu przejdziemy do etapu «Dwadzieścia». [...] Gdybym przez te wszystkie lata musiał żyć bez kobiety, tobym już nie istniał. Nie jestem pewien, czy to prawdziwa miłość, ale czasami, kiedy jestem przy niej, czuję podziw – tak, podziw. Ja, proletariusz, dojeżdżający do pracy, skoczek, uwielbiam ją, łaskawą, która mnie uspokaja i pociesza. [...] A dziecko jest moją jedyną radością. Chcę, żebyś wiedział, jak jestem samotny. Nie mam nikogo, do kogo mógłbym się zwrócić, nawet do siebie samego. I to jest samotność!”<sup>24</sup>.

19 P. Handke, *Über die Dörfer*, s. 13, 15, tłumaczenie moje – P.M.

20 Tamże, s. 15, tłumaczenie moje – P.M.

21 Por. E. Polt-Heinzl, „*Alle sind im Recht*“ oder *Wider Tatsachensklaven und Wurzelschnitzer*, s. 142.

22 P. Handke, *Über die Dörfer*, s. 10, tłumaczenie moje – P.M.

23 Tamże, s. 13, tłumaczenie moje – P.M.

24 Tamże, s. 33, 35, tłumaczenie moje – P.M.

Oprócz przedstawionego powyżej problemu związanego z brakiem kierowania uwagi na tereny wiejskie, *Spacer po wioskach* odnosi się także do innego fenomenu występującego w latach 80. XX wieku. Handke ukazuje w sztuce typowy paradygmat zachowań ludzi z tego okresu oraz ich system wartości. Okazuje się, że większość z nich chce się usamodzielnic i prowadzić własną działalność gospodarczą, nie dostrzegając negatywnych konsekwencji z tym związanych. Przykładem jest siostra Gregora Sophie, która pragnąc być samodzielną zawodowo, bez skrupułów godzi się na obciążenie hipoteką majątku odziedziczonego po rodzicach. Jest ona uosobieniem postaw osób ówczesnego świata. Handke ustami Gregora kwestionuje jednak taki sposób postępowania<sup>25</sup>. Ten ostatni stwierdza bowiem:

Twój szczególnie wyprostowany chód nie będzie tańcem wolności, ale produktem szybkiego kursu. We frontowej części sklepu dominować będzie pochlebny ton, a z tyłu ten koszarowy. Będziesz oferować wiele rzeczy i niczego więcej nie będziesz lubić. Zamiast patrzeć, będziesz tylko oszacowywać i nie będziesz już w stanie odróżnić mężczyzn od kobiet, dzieci od dorosłych, dobrego od drogiego. Ale od razu odróżnisz straszak od prawdziwego pistoletu. Twoim znakiem będzie brzęczący pęk kluczy między twoimi zimnymi palcami interesów, który będzie najeżony ostrymi kluczami i sam będzie bronią. Nawet w lesie czy nad morzem zamiast szumu usłyszysz tylko brzęki kasy. Twój dom będzie rejestrem handlowym, a twoje określenie „właściciel firmy” będzie nagrobkiem, gdy jeszcze będziesz żył. [...] Umieszczenie tabliczki firmowej będzie dla Ciebie końcem, a odznaczać Cię będzie tylko sztuczna fryzura. Co sprawia, że chcesz przyłączyć się do złego legionu żywych trupów i stać się nie-człowiekiem?<sup>26</sup>

Przedstawiona przez Handkego w *Spacerze po wioskach* rzeczywistość lat 80. XX wieku nosi znamiona rozpadu znanego dotychczas świata. Istotnym przyczynkiem do takiego stanu rzeczy jest turystyka rozpowszechniona w Karyntii<sup>27</sup> i związana z nią konieczność zapewnienia odpowiedniego zaplecza. Dlatego administratora, odnosząc się do tej kwestii, pyta Gregora: „Czy nie zauważył Pan, że Pana ścieżka górską to «ścieżka edukacyjna dla naszych gości», gdzie każdy gatunek drzewa ma etykietę z nazwą, a tabliczki są również umieszczane przed starymi kapliczkami przydrożnymi?”<sup>28</sup>. Naturalne rzeczy pierwotne obecne w pewnych regionach stają się więc wskutek ruchu turystycznego rzadkością. Jednak widoczny jest w tym aspekcie pewien paradoks: branża turystyczna, powodująca zanik tego, co

25 Por. E. Polt-Heinzl, „*Alle sind im Recht*“ oder Wider Tatsachensklaven und Wurzelschnitzer, s. 137–138.

26 P. Handke, *Über die Dörfer*, s. 36, 38, tłumaczenie moje – P.M.

27 Por. L. Federmair, *Unplugged. Einzeldinge und Archetypen bei Handke (und Heidegger)*, s. 7, <http://handkeonline.onb.ac.at/forschung/pdf/federmair-2013.pdf> [dostęp: 9.04.2021].

28 P. Handke, *Über die Dörfer*, s. 15, tłumaczenie moje – P.M.



unikatowe, wabi potencjalnych odwiedzających właśnie ową wyjątkowością, do której zaniku się przyczynia<sup>29</sup>.

## Zakończenie

*Spacer po wioskach* Petera Handkego jest interwencyjnym i korygującym komentarzem do trendu panującego między innymi w Austrii na początku lat 80. XX wieku, objawiającego się zachwytem wielkomięjskością i brakiem zainteresowania terenami wiejskimi oraz ich niejednokrotnym przekształcaniem w betonowe pustynie. Sztuka jest więc swego rodzaju manifestem przeciwko takiemu stanowi rzeczy<sup>30</sup>.

Handke przedstawia zmiany zachodzące w otaczającej rzeczywistości związane nieuchronnie z końcem pewnej epoki. Mając na względzie wszystkie opisane wcześniej zjawiska występujące w Austrii na początku lat 80. XX wieku, zawarł on w *Spacerze po wioskach* odezwę skierowaną do odbiorców sztuki. Sam określił ją kilka lat po napisaniu utworu mianem kazania wygłoszonego jednak tylko jeden raz w ciągu swego życia. Dokładnie rzecz ujmując, jest to monolog końcowy wygłoszony przez postać o imieniu Nova, która zwraca się nie tylko do innej postaci dramatu, lecz także do publiczności<sup>31</sup>. Mówi ona między innymi:

To tylko ja, potomkini innej, ale niezupełnie różnej od tej wioski. Ale bądźcie pewni: duch nowej ery przemawia przeze mnie i mówi wam następujące rzeczy. Tak, istnieje niebezpieczeństwo: i tylko przez nie mogę mówić, tak jak będę mówiła: będąc w opozycji. Posłuchajcie więc teraz mojego wiersza dramatycznego. – Można już nie śnić, ale nie budźcie się nawzajem jak szczerkające psy. Nie jesteście barbarzyńcami i nikt z was nie jest winien, a w swoich wybuchach desperacji mogliście zauważyć, że wcale nie jesteście zdesperowani. [...] Tak, możliwy jest ukłon przed kwiatem. Można porozmawiać z ptakiem na gałęzi, a jego lot nie jest bezsensowny. Troszczcie się więc cierpliwie w świecie stworzonym ze sztucznych farb o kolory natury. Błękit górski jest prawdziwy – brąz kabury nie jest prawdziwy; a osoba lub rzecz znana z telewizji jest naprawdę nieznaną. [...] Obiecać wam mogę tylko naturę, bo ona jest jedyną pewną obietnicą. W niej nie brakuje niczego, jak w tworzonym świecie, gdzie trzeba pytać: «A co teraz?». Nie może ona być oczywiście ani schronieniem ani ucieczką. Stanowi ona jednak wzór i jest miarą: trzeba ją uwzględnić w codziennym życiu<sup>32</sup>.

---

29 Por. L. Federmair, *Unplugged. Einzeldinge und Archetypen bei Handke (und Heidegger)*, s. 7.

30 Por. E. Polt-Heinzl, „*Alle sind im Recht*“ oder *Wider Tatsachensklaven und Wurzelschnitzer*, s. 142.

31 Por. K. Kastberger, *Lesen und Schreiben. Peter Handkes Theater als Text*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor, Salzburg, Wien 2012, s. 40.

32 P. Handke, *Über die Dörfer*, s. 60, tłumaczenie moje – P.M.

Handke w *Spacerze po wioskach* zwraca więc uwagę na to, że konieczna jest zmiana paradygmatu postrzegania świata, który zaczął dominować w latach 80. XX wieku nie tylko w Austrii, lecz także w szeroko rozumianym kręgu tzw. cywilizacji Zachodu. To, co sztucznie zostało wykreowane, zaczęło wypierać to, co autentyczne. Poszczególne części świata zaczęły tracić swoją unikatowość i rozpoczął się proces upodabniania się ich do siebie. Patrząc całościowo na twórczość Handkego, stwierdzić można, że to, co odmienne i niepowtarzalne, widział on w byłej Jugosławii. Jednak wraz z jej rozpadem zapoczątkowany został ciąg zdarzeń skutkujący zanikiem tych wyjątkowych elementów, szczególnie w tych jej częściach, które zasymilowały się z kulturą zachodnią.

Chociaż *Spacer po wioskach* mówi o nieodwracalnych zmianach zachodzących na różnych płaszczyznach życia społeczno-gospodarczego w latach 80. XX wieku, to Peter Handke świadomy jest tego, że żaden człowiek nie jest jednak w stanie uciec od rzeczywistości, z której się wywodzi. Wszelkie próby ucieczki od niej skazane są na niepowodzenie, co wyrażone zostało w jednej z najbardziej osobistych sztuk austriackiego noblisty zatytułowanej *Immer noch Sturm* (*Wciąż jeszcze burza*) z roku 2010.

## Bibliografia

Handke P., *Über die Dörfer. Dramatisches Gedicht*, Berlin 2018, (eBook).

Kastberger K., *Lesen und Schreiben. Peter Handkes Theater als Text*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor Salzburg, Wien 2012.

Lehmann H.-T., *Peter Handkes postdramatische Poetiken*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor, Salzburg, Wien 2012.

Pektor K., „Diese Bretter bedeuten keine Welt“. *Über Orte, Schauplätze und Räume in Peter Handkes Theaterstücken und ihre Umsetzung auf der Bühne – nach Gesprächen mit Katrin Brack, Karl-Ernst Herrmann und Hans Widrich*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor, Salzburg, Wien 2012.

Polt-Heinzl E., „Alle sind im Recht“ oder *Wider Tatsachensklaven und Wurzelschnitzer. Peter Handkes „Über die Dörfer“*, [w:] *Die Arbeit des Zuschauers. Peter Handke und das Theater*, red. K. Kastberger, K. Pektor, Salzburg, Wien 2012.

## Źródła internetowe

„Die 80er Jahre“: Teil 4 der „Menschen & Mächte“-Serie „Jahrzehnte in Rot-Weiß-Rot“ am 15. Juni um 20.15 Uhr in ORF 2, <https://www.ots.at/presseaussendung/>

OTS\_20200612\_OTSO058/die-80er-jahre-teil-4-dermenschen-maechte-serie-jahrzehnte-in-rot-weiss-rot-am-15-juni-um-2015-uhr-in-orf-2 [dostęp: 19.07.2022].

Federmair L., *Unplugged. Einzeldinge und Archetypen bei Handke (und Heidegger)*, <http://handkeonline.onb.ac.at/forschung/pdf/federmair-2013.pdf> [dostęp: 9.04.2021].

*Handke online*, <https://handkeonline.onb.ac.at/node/602> [dostęp: 24.04.2022].

Hubauer A., *Wahlen als Wendepunkte der 1980er Jahre – Das Ende der Ära Kreisky*, <https://www.mediathek.at/journale/journaleaufsaetze/wahlen-der-80er-jahre-als--wendepunkte/das-ende-der-aera-kreisky/> [dostęp: 19.07.2022].

*Lernen Sie Geschichte – Die 1980er Jahre in Österreich – Teil 1*, <https://oe1.orf.at/artikel/669225/Lernen-Sie-Geschichte-Die-1980er-Jahre-in-Oesterreich-Teil-1> [dostęp: 20.07.2022].

Polt-Heinzl E., *Peter Handke: „Die Langsamkeit ist das Geheimnis“*, [https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/kultur/literatur/2033389-Peter-Handke-Die-Langsamkeit-ist-das-Geheimnis.html?em\\_no\\_split=1](https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/kultur/literatur/2033389-Peter-Handke-Die-Langsamkeit-ist-das-Geheimnis.html?em_no_split=1) [dostęp: 5.05.2022].

*Schulbücher, Schulfreifahrt und andere Bildungsreformen*, <https://www.politik-lexikon.at/oesterreich1918plus/1972/> [dostęp: 5.05.2022].

### Streszczenie

Peter Handke (ur. 1942) jest laureatem literackiej Nagrody Nobla 2019. Ten austriacki pisarz i tłumacz znany jest z tego, że nie godzi się na wszechobecne konwenanse i ograniczające normy. Według niego narzędziem ich przekazywania jest język. Dlatego stał się on głównym punktem krytyki Handkego. W wielu swoich pracach ukazuje język jako medium, które nie nadaje się do prawdziwej komunikacji międzyludzkiej. Służy w zasadzie wpajaniu użytkownikom pewnych reguł zachowania, a przede wszystkim sposobów myślenia o otaczającej rzeczywistości. Ze względu na odrzucenie tzw. poprawności politycznej i lekceważenie poglądów propagowanych przez niektóre opiniotwórcze instytucje, Peter Handke spotkał się w latach 90. z krytyką. Z tego powodu autor w wielu swoich pracach odwołuje się do zastanej rzeczywistości i często ją kwestionuje. Tak jest również w wierszu dramatycznym *Spacer po wioskach (Über die Dörfer, 1981)*, w którym zaprezentowany został obraz realiów z początku lat 80. Celem artykułu jest przedstawienie wizji rzeczywistości sprzed 40 lat zawartej w *Spacerze po wioskach*. Analizę tekstu austriackiego noblisty poprzedza krótki rys historyczno-społeczny dotyczący najważniejszych tendencji zachodzących w Austrii w przedostatniej dekadzie XX wieku.

**Słowa kluczowe:** Peter Handke, Austria, lata 80. XX wieku, współczesna literatura austriacka, wiersz dramatyczny.

## The reality of the 1980s created in Peter Handke's A Walk through the Villages

### Summary

Peter Handke (born 1942) is the 2019 Nobel Prize Laureate in Literature. This Austrian writer and translator is known for not accepting the ubiquitous conventions and limiting norms. According to him, the tool for transmitting them is language. Therefore, it became the main point of criticism for Handke. In many of his works he shows language as a medium that is not suitable for real interpersonal communication. It serves basically to inculcate certain rules of behaviour and, above all, manners of thinking about the surrounding reality to its users. Due to the rejection of the so-called political correctness and the disregard of the views propagated by certain opinion-forming institutions, Peter Handke faced particular criticism regarding his person and some works in the 1990s, which was related to the Nobel Prize winner's attitude towards the conflicts in the former Yugoslavia.

Therefore, Peter Handke in many of his works refers to the existing reality and often questions it. This is also the case with the dramatic poem *Walk about the Villages* (*Über die Dörfer*, 1981), where the picture of the early 1980s in Austria was presented, showing not only what is objectively perceptible, but also containing subjective references to the author's family situation.

The aim of this article is to present the vision of the reality from 40 years ago contained in *Walk about the Villages*. The analysis of the text of the Austrian Nobel laureate is preceded by a short historical and social outline concerning the most important trends occurring in Austria in the penultimate decade of the 20th century.

**Keywords:** Peter Handke, Austria, 1980s of the 20th century, contemporary Austrian literature, dramatic poem.

### Biogram

**Piotr Majcher** – filolog germanista, radca prawny, psycholog o specjalności psychologia kliniczna i osobowości; pracuje jako adiunkt w Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie na kierunku filologia germańska. Zainteresowania badawcze: kultura oraz struktura krajów niemieckiego obszaru językowego, analiza i porównanie wybranych instytucji prawnych występujących w systemie prawa austriackiego i polskiego, literatura austriacka jako miejsce dialogu kulturowego, psychologia kliniczna i osobowości, analiza psychologiczna utworów literackich.